

System wczesnego ostrzegania w aspekcie kondycji finansowej przedsiębiorstwa

Mirosław Krajewski*

Streszczenie: System wczesnego ostrzegania w przedsiębiorstwie ma za zadanie zapobiec utracie kondycji finansowej przedsiębiorstwa. Poprzez ciągły monitoring pozwala na wykrycie błędów w zarządzaniu przedsiębiorstwem potwierdzonych określonym poziomem wskaźników. System taki wskazuje na przyczyny niekorzystnych stanów finansowych. Ponadto daje on możliwość określenia kierunków poprawy przyszłej sytuacji finansowej. Posiadanie takiego systemu wpływa na zarządzanie wartością przedsiębiorstwa.

Słowa kluczowe: aktywa, analiza finansowa, analiza wskaźnikowa, efektywność, kapitał, modele, narzędzia analityczno-finansowe, ocena, pasywa, płynność, produktywność, przedsiębiorstwo, rentowność, średni ważony koszt kapitału, układy nierówności, źródła finansowania działalności gospodarczej

Wprowadzenie

Dynamiczny rozwój gospodarczy przedsiębiorstw wiąże się ze wzrostem stopnia niepewności i ryzykiem popełnienia błędów przy podejmowaniu decyzji zarządczych (Świdarska red. 1998: 195–196). Dlatego też dobór instrumentów finansowych, w tym analitycznych, w przedsiębiorstwie umożliwia monitorowanie działalności gospodarczej z punktu widzenia efektywnego zarządzania finansami w zakresie inwestowania w trwałe i obrotowe aktywa przedsiębiorstwa. Zarządzający w przedsiębiorstwie podejmując decyzje gospodarcze, jednocześnie realizują określony sposób gospodarowania. We współczesnym prowadzeniu działalności gospodarczej należy dążyć do wykorzystywania jakościowych czynników produkcji, co w konsekwencji prowadzi do wzrostu oczekiwanych wskaźników ekonomicznych, takich jak produktywność czy rentowność.

Są różne metody i narzędzia związane z prowadzeniem i oceną procesu gospodarowania aktywami przedsiębiorstwa. Metody i narzędzia analityczno-finansowe mają za zadanie uzyskanie zamierzonych celów przy wykorzystaniu określonych źródeł finansowania. System wczesnego ostrzegania w przedsiębiorstwie ma za zadanie poinformować i zapobiec utracie kondycji finansowej przedsiębiorstwa. Poprzez ciągły monitoring pozwala on na wykrycie błędów w zarządzaniu przedsiębiorstwem potwierdzonych określonym poziomem wskaźników ostrzegawczych. System taki wskazuje na przyczyny niekorzystnych

* prof. UG dr hab. Mirosław Krajewski, Katedra Ekonomiki i Funkcjonowania Przedsiębiorstw Transportowych, Uniwersytet Gdański, Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot, tel. 58-523-1163, e-mail: mirkraj@gnu.univ.gda.pl.

stanów finansowych. Ponadto daje on możliwość określenia kierunków poprawy przyszłej sytuacji finansowej. Posiadanie takiego systemu wpływa na zarządzanie wartością przedsiębiorstwa.

1. Etapy badania kondycji finansowej przedsiębiorstwa w ramach systemu wczesnego ostrzegania

Ocenę kondycji finansowej przedsiębiorstw należy przeprowadzić w oparciu o:

- analizę wskaźnikową,
- układy nierówności wielkości ekonomicznych,
- system gospodarowania kosztami.

Analiza wskaźnikowa ma za zadanie ocenić działalność gospodarczą przedsiębiorstwa. Wskazuje ona na czynniki ekonomiczne, które pozwalają określić, z jakim rodzajem działalności mamy do czynienia: ekstensywnym lub intensywnym. Analizę tę możemy wykorzystywać zarówno w ocenie *ex post*, jak i również *ex ante*. Tworzy ona system wskaźników i obejmuje następujące cztery grupy:

- wskaźniki płynności,
- wskaźniki produktywności,
- wskaźniki wspomagania finansowego,
- wskaźniki rentowności.

Wskaźniki płynności określają poziom możliwości spłaty zobowiązań bieżących aktywami obrotowymi. Wskaźniki te stanowią o możliwościach rozwojowych przedsiębiorstwa oraz o wzroście wartości firmy. Aktywa obrotowe są rozumiane jako te, które w krótkim okresie mogą być zamienione na gotówkę. Z punktu widzenia wewnętrznej struktury tych aktywów możemy wyróżnić w nich aktywa czynne i bierne¹. Czynne aktywa obrotowe to te, które charakteryzują się największą płynnością, tzn. możliwością ich zamiany na gotówkę w krótkim okresie (wyróżniamy tu środki pieniężne, należności oraz papiery wartościowe krótkoterminowe). Bierne aktywa obrotowe charakteryzują się dłuższym okresem niezbędnym do zamiany ich na gotówkę (należą do nich zapasy i rozliczenia międzyokresowe czynne).

Na płynność wpływa bezpośrednio m.in. efektywne gospodarowanie wolnymi środkami finansowymi. Wykorzystywanie wolnych środków pieniężnych przedsiębiorstwa może być związane z lokatami na kontach bankowych o różnych stopach oprocentowania, z lokatami w papiery wartościowe lub z lokatami w inwestycje rzeczowe (np. budowa lub wykup obiektów, zakup środków trwałych) (Sudoł 1999: 290–292). Niewykorzystanie przez przedsiębiorstwa wolnych środków pieniężnych w efektywnych depozytach lub innych inwestycjach jest niekorzystne, gdyż oznacza utratę możliwości powiększenia przez nie swoich dochodów, albo zaprzepaszczenie rozwoju swej bazy produkcyjnej (usługowej).

¹ Podział na aktywa czynne lub bierne zależy od sytuacji gospodarczej oraz od specyfiki przedsiębiorstwa.

Drugą grupę w analizie wskaźnikowej stanowią wskaźniki produktywności (obrotowości lub sprawności) i obejmują one (Krajewski 2009: 241–247):

- wskaźnik produktywności majątku ogółem,
- wskaźnik produktywności majątku trwałego,
- wskaźnik produktywności majątku obrotowego,
- wskaźnik obrotowości należności w cyklach i dniach.
- wskaźnik obrotowości zapasów w cyklach i dniach

Trzecia grupa to wskaźniki wspomagania finansowego (długu), które obejmują:

- wskaźnik długu,
- wskaźnik określający poziom finansowania zobowiązań długoterminowych kapitałem własnym,
- wskaźnik określający poziom finansowania majątku obrotowego zobowiązaniami bieżącymi,
- wskaźnik określający poziom finansowania majątku trwałego kapitałem stałym.

Wskaźniki wspomagania finansowego określają prawidłowość finansowania majątku przedsiębiorstwa kapitałem własnym i obcym oraz wskazują na dodatni lub ujemny wpływ kapitałów obcych na uzyskany w przedsiębiorstwie wynik finansowy.

Analizę wskaźnikową zamyka ocena rentowności przedsiębiorstwa. Wskaźniki rentowności obejmują:

- wskaźnik rentowności sprzedaży (ROS),
- wskaźnik rentowności majątku (ROA),
- wskaźnik rentowności kapitału własnego (ROE).

Rentowność, a więc możliwość generowania zysku z uzyskanych przychodów ze sprzedaży zaangażowanego majątku i kapitałów własnych w działalności gospodarczej, staje się wyznacznikiem wzrostu lub spadku wartości firmy. Z drugiej strony, zyskowość przedsiębiorstwa zachęca właścicieli lub zewnętrznych inwestorów do zaangażowania kapitałów w dalszą działalność gospodarczą.

Następnym krokiem oceny finansowej jest prezentacja dynamicznych układów nierówności wielkości ekonomicznych. Układy nierówności stanowią więc relację pomiędzy merytorycznie i logicznie ustawionymi wielkościami ekonomicznymi z punktu widzenia ich dynamicznych zmian. Sens tworzenia takich układów sprowadza się do oceny zaistniałych już stanów finansowych w celu tworzenia efektywnego systemu gospodarowania.

Wzorcowe układy nierówności (Duraj 1998: 458) wskaźników ekonomicznych znajdują szerokie i wszechstronne zastosowanie w analizach porównawczych. Są one bowiem podstawową metodą diagnozowania charakteru zmian działalności gospodarczej przedsiębiorstwa. Zmiany te mogą być rozpatrywane z punktu widzenia:

- poszukiwania kierunku i rozmiarów odchyień zaistniałych w działalności przedsiębiorstwa,
- wielokryterialnego charakteryzowania powstałych odchyień oraz

- rozpatrywania wzajemnych więzi i zależności, zachodzących między określonymi zjawiskami, procesami i kategoriami.

Wzorcowe układy nierówności podstawowych wskaźników ekonomicznych zakładają zgodność ich kształtowania się z wymogami gospodarowania intensywnego (Bednarski i in. 1998: 417). Podstawowe układy nierówności kształtują się w sposób następujący:

$$IK < ISn < IZb < IZn,$$

$$IK < IAogól < ISn < IZb < IZn,$$

$$IROS < IROA < IROE,$$

gdzie:

- I – indeks dynamiki,
- K – koszty,
- Sn – przychody ze sprzedaży,
- Zb – zysk brutto,
- Zn – zysk netto,
- $Aogól$ – aktywa ogółem.

System gospodarowania kosztami może analizować koszty w trzech podstawowych układach, tzn.:

- analiza kosztów w układzie rodzajowym,
- analiza kosztów w układzie kosztów stałych i zmiennych,
- analiza kosztów w układzie kosztów zewnętrznych (niezależnych) i kosztów wewnętrznych (zależnych).

Proponowany system analizy kosztów pozwala na szerszą ocenę poszczególnych elementów kosztów wykorzystując wskaźniki struktury i wskaźniki dynamiki.

Wymienione trzy układy analizy kosztów powinny być ze sobą skorelowane, a punktem wyjścia jest analiza kosztów w układzie rodzajowym, tzn.: w układzie kosztów materialnych, kosztów niematerialnych i kosztów operacji finansowych. Koszty te należy w następnym układzie pogrupować na koszty stałe i zmienne wiedząc, że w praktyce poszczególne pozycje kosztów nie są w 100% kosztami stałymi lub kosztami zmiennymi. Dlatego też należy poszczególne koszty rodzajowe rozbić procentowo na część stałą i zmienną. Ten tok rozumowania należy przyjąć przy analizie trzeciego układu kosztów, tzn. układu kosztów wewnętrznych i zewnętrznych.

Koszty wewnętrzne to te, które są zależne od decyzji zarządzających w przedsiębiorstwie, koszty zewnętrzne powstają na zewnątrz przedsiębiorstwa, a na ich wielkość nie mają bezpośredniego wpływu decyzje zarządzających.

Efektywność ponoszonych kosztów oraz w konsekwencji uzyskiwanych zysków powinna być wyrażona ilościowymi i jakościowymi wskaźnikami poszczególnych elementów aktywów przedsiębiorstwa. Biorąc pod uwagę ponoszone koszty w działalności gospodarczej należy rozpatrywać ich skuteczność w aspekcie generowanych zysków. Dlatego też badanie

kosztocłonności aktywów przedsiębiorstwa powinno iść w kierunku oceny kosztocłonności aktywów trwałych i aktywów obrotowych w aspekcie uzyskiwanej rentowności z posiadanego majątku.

2. Kierunki oceny prawidłowości finansowania działalności gospodarczej w aspekcie średnioważonego kosztu kapitału

Kosztocłonność użycia kapitałów wymaga ciągłej oceny efektów finansowych uzyskiwanych w przedsiębiorstwie. Prowadzi to do formułowania określonych relacji wielkości ekonomicznych oceniających poziom skuteczności finansowania działalności gospodarczej.

Istotną sprawą w procesie finansowania aktywów przedsiębiorstwa jest prawidłowość wyboru źródeł własnych i obcych. Szczególnie istotną sprawą w procesie zarządzania przedsiębiorstwem jest ciągle monitorowanie łącznych średnioważonych kosztów użycia kapitałów krótko- i długoterminowych (WACC). Można więc sformułować i opisać model nierówności ekonomicznej, który łączy statyczny i dynamiczny stan finansowy przedsiębiorstwa. W związku z tym nierówność ta obejmuje następujące wskaźniki:

$$\begin{aligned} &Aogól/WACC, \\ &ZN/WACC, \\ &CF/WACC, \end{aligned}$$

gdzie:

Aogól – aktywa ogółem,

WACC – średnioważony koszt kapitału,

Zn – zysk netto,

CF – przepływy finansowe,

Aogól/WACC – kosztocłonność posiadanych aktywów w przedsiębiorstwie w aspekcie użytych kapitałów,

ZN/WACC – rentowność ponoszonych kosztów użycia kapitałów w działalności gospodarczej,

CF/WACC – płynność finansowa w stosunku do ponoszonych kosztów użycia kapitałów w działalności gospodarczej.

Modelowy układ nierówności ekonomicznej łączący statyczny i dynamiczny stan finansowy przedsiębiorstwa

$$I \frac{Aogól}{WACC} < I \frac{Zn}{WACC} < I \frac{CF}{WACC}$$

Pierwsza nierówność wskazuje, iż dynamika rentowności ponoszonych kosztów użycia kapitałów w działalności gospodarczej powinna być wyższa od dynamiki kosztocłonności

posiadanych aktywów w przedsiębiorstwie w aspekcie źródeł ich finansowania, Statycznie oznacza to, że posiadany majątek jest produktywny i zdolny do generowania nowej wartości.

Zachowanie relacji w nierówności drugiej wskazuje bezpośrednio, iż generowany zysk nie ma charakteru zapisu księgowego, a realnie służy rozwojowi przedsiębiorstwa.

Z powyższych rozważań wynika, iż sposoby zarządzania aktywami przedsiębiorstwa powinny wiązać się z intensywnym procesem prowadzenia działalności gospodarczej, przy jednoczesnym ciągłym analizowaniu źródeł jej finansowania. Zarządzanie finansowe przedsiębiorstw powinno prowadzić głównie do wykrywania i uruchamiania rezerw wzrostu produkcji oraz podejmowania skutecznych przedsięwzięć zmierzających do doskonalenia tego obszaru działania przedsiębiorstwa (Borowiecki 1998: 290). Poprawa produktywności i rentowności majątku stanowi bowiem intensywny, a więc jakościowy sposób uzyskiwania przyrostu produkcji wyrobów gotowych lub usług.

Zarządzanie intensywne polega na osiągnięciu wzrostu przychodu ze sprzedaży i zysku na jednostkę zaangażowanych zasobów osobowych lub majątkowych przez uzyskiwanie korzystniejszych cen oraz wyzwalanie rezerw wewnętrznych, a szczególnie przez efektywny postęp techniczno-organizacyjny (Bednarski 1977: 39). Wzrost ten wiąże się z wyższą wydajnością i rentownością pracy oraz wyższą efektywnością wykorzystania aktywów trwałych.

W odróżnieniu od niego, zarządzanie ekstensywne polega na osiągnięciu wzrostu przychodu ze sprzedaży oraz zysku w rezultacie rosnącego zaangażowania zasobów osobowych i majątkowych zarówno w aspekcie ilościowo-wartościowym, jak i czasowym. Wiąże się to z proporcjonalnie wyższym niż przychód ze sprzedaży lub zysk wzrostem zatrudnienia oraz stanu majątku trwałego.

Wymogom racjonalnego gospodarowania odpowiada wariant gospodarowania intensywnego. Należy zatem dążyć do poprawy osiągnięcia wyników ekonomicznych poprzez maksymalizację oddziaływania czynników intensywnych oraz ograniczenie wpływu czynników ekstensywnych.

Literatura

- Bednarski L. (1977), *Analiza finansowa w przedsiębiorstwie przemysłowym*, PWE, Warszawa.
- Bednarski L., Borowiecki R., Duraj J., Kurtys E., Waśniewski T., Wersty B. (1998), *Analiza ekonomiczna w przedsiębiorstwie*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. O. Lągego we Wrocławiu, Wrocław.
- Borowiecki R. (1998), *Efektywność gospodarowania środkami trwałymi w przedsiębiorstwie*, Warszawa–Kraków.
- Duraj J. (1998), *Jeszcze o metodzie wzorcowych układów nierówności wskaźników ekonomicznych*. Materiały na konferencję naukową pt. Perspektywy rozwoju rachunkowości, auditingu i analizy finansowej, Sopot.
- Krajewski M. (2008), *Zarządzanie finansowe w przedsiębiorstwach*, ODDK, Gdańsk.
- Krajewski M. (2009), *Metody analizy sprawności działania*, w: *Analiza sprawozdawczości finansowej przedsiębiorstwa*, red. W. Skoczylas, COSZ SKwP, Warszawa.
- Rachunkowość zarządcza* (1998), red. G. Świdarska, Poltext, Warszawa.
- Sudoł S. (1999), *Przedsiębiorstwo – podstawy nauki o przedsiębiorstwie, teoria i praktyka zarządzania*, Dom Organizatora, Toruń.

SYSTEM IN TERMS OF COMPANY FINANCIAL CONDITION

Abstract: Early warning system in a company is to prevent the loss of company's financial condition. Constant monitoring allows to detect failures in company's management proved by the estimated level of factors. Such a system indicates the causes of unfavourable financial states. Moreover it gives the possibility of estimation the directions of future financial situation improvement. Possessing such a system influences the value management of the company.

Keywords: assets, financial analysis, ratio analysis, efficiency, equity, models, tools, analysis and financial evaluation, liabilities, liquidity, productivity, company profitability, the weighted average cost of capital, systems of inequality, sources of business financing

Cytowanie

Krajewski M. (2014), *System wczesnego ostrzegania w aspekcie kondycji finansowej przedsiębiorstwa*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 802, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” nr 65, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin, s. 363–369; www.wneiz.pl/frfu.

